

NÉZŐTÉR

Horváth Péter

SZTRODZSEGON

ELFOGULT JELENTÉS

November utolsó hetében, a budapesti Kortárs Drámafesztivál keretében, a fiatal, kezdő drámaírók esélyeiről tartott beszélgető-nap estéjén a Jurányi Inkubátorház színháztermében bemutatták a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem drámaíró szakán tavaly végzett Potozky László *Sztrodzsegon* című drámáját, a Yorick Stúdió Sebestyén Aba rendezte előadásában.

Mindenekelőtt: köszönet illeti a *Yorickot* azért az elkötelezett bátorságért, amellyel műsorára tűzte egy drámaszerzőként ismeretlen író első darabját.

Potozky magasan jegyzett, ifjú prózaíróként nyert felvételt az egyetem drámaíró osztályába, a képzés ideje alatt jelent meg második prózakötete a Magvető Könyvkiadó gondozásában. Nemhogy előnyt, de bizonyos szempontból hátrányt jelentett számára, hogy remek novellákat ír: mivel a próza és a dráma egymástól meglehetősen távol eső műnemek, és a prózaírói tehetség, a prózaírásban szerzett jártasság inkább akadályozta, mintsem segítette drámaírói próbálkozásait. Az elbeszélő próza ugyanis rendszerint *elbeszél* egy történetet; alakjait, egész világát elsősorban a leíró *stílus* hitelesíti. Az írói nyelv teremti meg a hangulatot, sugallja az életérzést; a szerző „megjegyzései” irányítják az olvasó tájékozódását az író által teremtett világban. Ezzel szemben a dráma igazi erejét az úgyszólván csupasz történések adják – a színpadon. Szereplőit elsősorban a cselekedeteik jellemzik; a történet – ha van – a néző tekintete előtt, a jelenben zajlik, formálódik, halad a végkifejlet felé. Természetesen fontosak a dialógusok is, ám a színpadi nyelvnek kevés köze van az irodaloméhoz. Minél egyszerűbbek a színi megszólalások, minél természetesebbek, „életszerűbbek” a párbeszéddek, annál simábban befogadhatók, ráadásul a drámai dialógus a drámai helyzet, szituáció ismerete nélkül, „önmagában” – értékelhetetlen. „Szeretlek” – mondja a fiatal hős átél, őszinte szenvedéllyel, s közben elvágja nője nyakát. Dikció és akció csakis együtt értelmezhető, csakis egymás tükrében

hatásosak. Ahogy Shakespeare tanítja: „Illeszd a cselekvényt a szóhoz, a szót a cselekvényhez, különösen figyelve arra, hogy a természet szerénységét által ne hágd: mert minden olyas túlzott dolog távol esik a színjáték céljától, melynek föladata most és eleitől fogva az volt és az marad, hogy tükröt tartson mintegy a természetnek; hogy felmutassa az erénynek ön-ábrázatát, a gúnynak önnön képét, és maga az idő, a század testének tulajdon alakját és lenyomatát.” Bár ez az intelem fél évezreddel ezelőtt született, a drámajáték *lényegét* tekintve a mai napig igaz.

De nem szeretnék itt drámaoktatói szerepembe bonyolódni – nekem volt szerencsém a drámaírást tanuló fiatalokat oktatni az egyetemen, ahol Potozky László diplomadarabjaként született a *Sztrodzsegon*. Beszéljünk inkább a műről és az előadásról kicsit.

A darab „felvetése”, témája, sztorija a prózai és a drámai feldolgozásra egyként alkalmas volna. A hatóság felszámolja az „orosz (ócska)piacot”; talán szemet vetett a telekre egy „tűzközeli” nagyvállalkozó, talán „kiment a divatból” a használható ócskaságok vására – nem tudjuk meg a felszámolás okát. Amit megtudunk, hogy a polgári létből különféle okok miatt kikapott egzisztenciák elvesztik megszokott életterületüket, foglalkozásukat, szerény pénzkereseti lehetőségeiket. Minden valamirevaló dráma hasonlóképpen indul: valami történik, ami miatt a történet szereplői nem élhetnek úgy tovább, ahogyan korábban. A *Sztrodzsegon* főszereplői – egy öreg, hajdani művezető, egy középkorú, alkoholista tanár, egy horgászkeleket árusító, nem tudni, hajdan mivel foglalkozó, idősödő asszony – igazi sorscsapásként élik meg helyzetük változását. Nem tudják, mihez kezdjenek. Aztán az öreg fejében megszületik a terv: kocsmát nyitnak, az öreg tulajdonában lévő lakótelepi garázsban. Hogy miből? Hát összeszednek minden elfekvő maradék lomót a kiürülőfélben lévő piacon, és szortírozva a papírneműt, vasat, rongyot, miegymást, eladják majd. Igen ám, de ki végzi el a gyűjtés és a szortírozás nehéz fizikai munkáját? Az öregnek erre is van javaslata: a piaci bodegák közt bujkál két fiatal „szípus” fiú, azok mindent megtennének, hogy némi „anyaghoz” jussanak. És anyag (ragasztó) bőven maradt a szomszéd bodegában, amelynek gazdáját a történet kezdetén elütötte a piac mellett haladó vonat. Ez a ragasztó a tűzveszélyes, robbanóanyag is használható *Sztrodzsegon*. Hőseink alkalmazzák a két leépült kölyköt, akik a napi munka végeztével boldogan merülnek a *Sztrodzsegon* mámorába. Minden halad hát a maga útján az ígéretes jövő felé, de érezni, hogy a történet nem végződik majd a vágyott heppienddel. Remek életkép-jelenetek erősítik a nézőben ezt a baljós érzetet. A sztori aztán valóban csúnya

véget ér. A kocsmának szánt garázsról kiderül, hogy már régen nincs az öreg tulajdonában. Ráadásul a logopédusi vágyálmokat kergető, kissé együgyű lányunokáját megerősözik a szípus fiúk. A lány a vonat elé veti magát, nagyapja pedig bánatában magára robbantja a maradék Sztrodzsegont.

Megírható lenne mindez egy kisregényben, ahol Potozky kemény, pontos prózanyelve erősen ellenpontozná a történet helyenként túlságosan érzelmes felhangjait. Az olvasó eltűnődhetne azon, miféle emberi, netán ember-veszteségekkel jár a jobb jövő felé tartó osztársadalmi menetelés. A felöltő kérdéseket (vajon megérdemlik-e bukásukat a szeretettel és empátiával megrajzolt szereplők, vajon valóban tényleg megérett-e bezárásra az ócskapiac) fölülírná a szerző tehetséges, kiérlelt próza-stílusa. A drámában viszont nincs efféle „fölülírási”, stílusba öltöztető lehetőség. A dráma csupasz.

Íróilag remekül megrajzolt, hiteles alakok jönnek-mennek a színen. (Valószínűleg a rendszerváltás „áldozatai” – az öreg hajdani munkahelyét felszámolták, a tanárt elküldték az iskolából, az árusnak is „betehetett” valamiképp a szabadság mellé komoly egzisztenciális veszedelmeket hozó, hajdani nagy fordulat.) „Drámai vétségük”, hogy az utánuk jövő generáció három képviselőjével nem képesek törődni, eszükbe sem jut, hogy efféle felelősségük volna, lehetne. A tanárban felrémlik ugyan, hogy nem helyes a két szípus „kizsákmányolása”, de tenni semmit nem próbál ellene. Inkább eltűnik egy időre, hogy ne legyen tanúja a dolognak. Végül visszatér a színpadra (várja a finálé, mondhatnánk rosszmájúan), de csak azért, hogy ő is meghatódjon a szomorú végkifejleten. A mű sajnálja a bukásukat megérdemlő hőseit, hangsúlyai időnként már-már a giccses határt súrolóan érzelmesek. Ezért a néző nem találja magát (nem ismer magára) a színpadon. Nem éri, hogy a történet végkifejletéért valamiképpen ő maga is felelős volna.

Nincs tehát katarzisz, nincs megtisztulás.

A darab meséje is kifárad kicsit az utolsó negyedre. Tudjuk, mi fog történni, de mivel nem vagyunk igazán érintettek – nem kellett választanunk jó és rossz, helyes és helytelen között; nincs olyan szereplő, aki kitüntetett rokonszenvedőnké bérná, akiért „izgulhatnánk” –, így aztán jobbára hidegen hagy minket a kissé körülményesen érkező „büntetés”.

A Yorick Stúdió előadása a karakterek megjelenítésében jórészt segítik a darabot. Az öreg (Nagy István), a horgász-cikk-kereskedő asszony (László Zsuzsa), az alkoholista, hajdani tanár (Henn János) kiváló, realista alakítások. Minden gesztusuk és megszólalásuk hiteles, rokonszenvedő ébresztő. A lányunoka (Deák Orsolya) és a két szípus fiú (Nagy Norbert és Mező Szabolcs) már kevésbé sikerült alakítások. A lány karakterének hiteles, pon-

tos kidolgozásával a szövegekönyv is adós. Ez a fruska túlságosan „naiv”, még akkor is, ha csak tizenöt éves. Annál mindenesetre már többet kellene tudnia az életről, mintsem hogy egy kalauz után vágyakozzon, és csupán ez az álom töltse ki teljes személyiségét. A két szipus fiú figurája viszont a darab szerint árnyaltabb a színi megfogalmazásuknál. Abban, hogy az utóbbi három szereplő – mondjuk így: – halovány, alighanem a rendező is ludas. A John Steinbeck *Egerek és emberek*jének klasszikus párosa ihlette két fiú viszonya mozdíthatatlannak látszik, a mozgékonyabbik karaktere nem világos, pedig Potozky darabjában ő a „gonosz”. Egész lénye tudatos, rossz válasz a létezés alapkérdéseire, míg társa sérült értelmének mélyén homálylik némi fény, legalábbis a fény utáni vágy. A „gonosz” viselkedése: alságosan készséges a fölsőbbiség iránt, kíméletlen a „beosztottjával”. Egy erőteljesebb megformálásban a személyiségéből áradó veszély föltűnhetne a megbízóinak, főként a tanárnak, akinek lehettek ez irányú tapasztalatai hajdanán. Ez a srác minden ellenszolgáltatás nélkül is megszerezhetné magának a hordónyi „anyagot”, de nem teszi, mivel kedvére van a „játék”. Őt mulattatja a pusztulás és a pusztítás. Így értelmezve a figura fenyegetően erős választ adna a darabban kétségtelenül ott bujkáló kérdésre: mi lesz velünk a „pusztulás” után?

Sebestyén Aba jól használható, működő játékkeret teremt (Díszlet: Bajkó Blanka Alíz; jelmez: Hodgyai István) és – feltehetőleg azért, hogy a huszonegyedik századi színházi elvárásoknak (divatnak) megfeleljen, amelyek szerint egy realista előadás önmagában ma már nem méltó a bemutatásra – megfejeleli a dolgot néhány felesleges „táncbetéttel”, amelyekben a szereplők egy-egy modernre hangszerelt szólótáncsal szakítják meg a történet folyását. (Koreográfus: Györfi Csaba.) Ezek sajnos (a koreográfus tehetsége ellenére) érdemben semmit nem adnak az előadáshoz, mint ahogyan ritmikus, „mai”, diszkózenére emlékeztető muzsikájuk is jelentés nélküli marad. Ellentétben az est másik zenei vonalával, amely hallhatóvá teszi, amit a lecsúszott tanár hallgat a kismagnóján. A klasszikus zeneművek megszólalása gyönyörűen és hatásosan ellenpontozza az értékeit vesztett, tovább pusztuló jelent egy hajdan érvényes valóság, értékrend és gyönyörűség felidézésével.

Az előadás éppen a táncbetétek idejével hosszabb a kelleténél. Első felének tempója ígéretes, az utolsó harmadét viszont nem „pörgeti fel” eléggé a közelgő vég előszele. A ritmus kifárad, és a szó szerint is „bombasztikus” vég (felrobban ugyanis a Sztrodzsegon) nem hat igazán. (Az már csupán lépcsőházi gondolata az e sorokat író tanár úrnak, hogy méltóbb, szára-

zabb, pontosabb vég volna, ha a szovjet ragasztó *NEM* robbanna fel /besült vagy tönkrement/, így az öngyilkosságra készülő öregnek bizony élnie kell tovább.)

Summa summárum: az előadás – minden értéke ellenére – felnagyítja a darab összes hiányosságát, ezért komoly tanulsággal szolgál: volna még mit dolgozni az egyébként tehetséges, remekül megfogott, részleteiben nagy-szerűen kifejtett, de alapjában mégsem szigorúan véggondolt darabon.

Tanár úr, Tanár úr! Magának: osztályismétlés!

A szerzőnek és a társulatnak viszont – minden fenntartásunk ellenére –: baráti kézszorítás és gratuláció.

P. S. Ha már osztályismétlésre ítélem magam, mentségünkre szolgáljon, hogy az egyetemi drámaíró-képzés során sem a hallgatóknak, sem a tanáraiknak nincs igazi lehetőségük arra, hogy a papíron megszülető műveket a saját „célterületükön”, azaz a színpadon is kipróbálják, működésüket, hatásukat a gyakorlati terepen is megvizsgálhassák. Márpedig egy színelőadásra szánt darabot teljes mélységében megismerni csakis a próbák során és a megvalósult előadás hatásmechanizmusát lemérve lehet. A puding próbája sohasem az elvi elemzés, hanem a kóstolás.

A magyar nyelvterületen *egyedülálló* marosvásárhelyi drámaíró-képzés akkor válhatna lényegesen sikeresebbé, ha a színész és rendező szakokkal karöltve, a tanmenetbe integrálva biztosítanánk hallgatóinknak a „puding-kóstolás” lehetőségét. A Yorick Stúdió előadása – példaértékű ajándék.